

УДК 94(477):373(477.83/.86):929КОНОВАЛЕЦЬ

Іван ХОМА

ОСВІТНІЙ ПОРТРЕТ ЛІДЕРА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

Досліджено передусім початкову та гімназійну освіту Євгена Коновальця. Проаналізовано освітній простір, у якому плекали загальнолюдські цінності та формувалася національна ідентичність політичного діяча. Цей освітній портрет Євгена Коновальця дає змогу краще розуміти витоки, а також потенціал українського громадського й політичного життя українського націоналізму.

Ключові слова: Євген Коновалець, Іван Боберський, Ілля Кокорудз, українська мова, народна школа, гімназія, національна ідентичність.

Дослідження життєвого шляху особистостей, які брали участь у створенні чи загалом діяльності політичних, громадських, культурних та інших організацій, що впливали на культурно-історичні процеси, потребує осмислення різних аспектів, зокрема й освітнього простору. Адже розуміння місця та ролі постаті, масштабності індивідуальної діяльності залежать від середовища, де формувались уміння, навички, загальнолюдські цінності.

У сучасній історіографії проблема повної середньої освіти Є. Коновальця як важливий етап осмислення феномену Коновальця – організатора та командувача формування січових стрільців і військово-політичного діяча Української національної революції 1917–1921 рр., а також лідера українського націоналізму не була предметом комплексного дослідження.

Мета дослідження – висвітлити середовище, у якому виховувався і навчався Є. Коновалець до вступу в університет, з'ясувати, як у середній школі плекали загальнолюдські цінності, формувалася національна ідентичність.

У віці 6 років Євген Коновалець пішов у перший клас дворічної державної народної школи в Зашкові, директором якої був його батько Михайло Коновалець, у цьому навчальному закладі працювала й мати Марія Коновалець¹.

Шлях до середньої освіти відкривали чотирикласні державні народні школи, які після освітньої реформи 1869–1870-х років були тільки в містах. Чотирикласна система мала велике значення – німецьку мову, яку треба було опанувати для вступу до середніх шкіл, учні починали вивчати тільки у четвертому класі. У чотирикласних державних народних школах був шестирічний курс навчання:

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem księstwem Krakowskiem na rok 1901. – Lwów, 1901. – S. 553.

програма першого класу передбачала два роки, навчання другого і третього – рік, четвертого – теж два роки². У 1899 р. Євген Коновалець навчався у Львові.

У той час з 34 державних народних чотирикласних шкіл з українською мовою викладання у Львові діяла тільки школа імені Маркіяна Шашкевича (сучасна середня загальноосвітня школа № 34 імені Маркіяна Шашкевича). Також функціонували дві приватні українські початкові школи, одна при Народному домі, а інша при Руському педагогічному товаристві. Окрім того, українська молодь мала змогу здобувати повну початкову освіту в одній із двох шкіл при Львівській учительській семінарії, у другій навчали польською мовою³. Ці школи були своєрідною базою практики для майбутніх учителів.

Автори спогадів про шкільні роки Євгена Коновальця Остап Грицай та Степан Шах зазначали, що Євген продовжував навчання у школі вправ при Львівській учительській семінарії⁴. З 1892 р. директором учительської семінарії був поляк Люціан Татомир (1836–1901), викладач історії та географії, автор навчальних підручників з історії та географії⁵. З українців у семінарії працювали професори Олександр Барвінський, отець Євгеній Гузар та Василь Тисовський⁶.

Керівником школи вправ з українською мовою викладання при учительській семінарії був українець Григорій Врецьона (1839–1901). У ті роки важливу роль у роботі школи відігравав отець Євген Гузар – викладав релігію, Йосип Гриневич – українську мову, Григорій Зарицький – німецьку мову⁷. У школі вивчали релігію, польську мову, українську мову, німецьку мову, географію, історію, математику, фізику, гімнастику та інші предмети⁸.

Батько Євгена в 1880 р., до речі, завершив Львівську учительську семінарію⁹.

У Львові Євген Коновалець жив у рідної сестри бабці Теодори Ададек (до заміжжя Скоробогата), що мешкала на вул. Степана Чарнецького, 26 (сучасна вулиця В. Винниченка)¹⁰.

Завершення школи вправ давало змогу здобувати повну середню освіту. Коновалець із 1901 р. навчався в Цісарсько-королівській академічній гімназії у Львові з українською мовою викладання. Упродовж 8 років учився в “Б” класі. Загалом

² Вараниця А. Простір початкової освіти Львова другої половини XIX – початку XX століття: закони, школи, учні та учителі [Електронний ресурс] / А. Вараниця. – Режим доступу: <https://independent.academia.edu/AnnaWaranitsja>. – С. 11.

³ Там само. – С. 14.

⁴ Грицай О. Життя і діяльність Є. Коновальця до 1917 р. / О. Грицай // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 19; Шах С. Молодість Євгена Коновальця / С. Шах // Там само. – С. 55.

⁵ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem księstwem Krakowskiem na rok 1901. – Lwów, 1901. – S. 469; Sprawozdanie dyrekcyi C.K. Seminaryum nauczycielskiego we Lwowie za rok szkolny 1897. – Lwów, 1897. – S. 10.

⁶ Sprawozdanie dyrekcyi C.K. Seminaryum nauczycielskiego we Lwowie za rok szkolny 1897. – Lwów, 1897. – S. 33–34.

⁷ Там же. – С. 44.

⁸ Квасецька Я. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів у Західній Україні (остання третина XIX – початок XX ст.) / Я. Квасецька // Молодий вчений. – 2015. – № 1(16). – Січень. – С. 125.

⁹ Sprawozdanie dyrekcyi C.K. Seminaryum nauczycielskiego we Lwowie za rok szkolny 1897. – Lwów, 1897. – S. 28.

¹⁰ Шах С. Молодість Євгена Коновальця. – С. 49, 55.

у цьому навчальному році в гімназії навчався 681 учень, що було на 100 більше, ніж у 1900/1901 н.р. Упродовж року кількість учнів збільшилась до 710, у 1-А, Б, В класах навчалось 176 учнів. Завершили навчальний рік 584 учні. З тих, що покинули гімназію, на перший клас припало 45 учнів. Зокрема 1-Б клас завершило 50 учнів. За національним складом всі учні, що завершили 1901/1902 н.р., були українцями, за релігійною приналежністю 581 греко-католик, решта римо-католики та православні¹¹.

Приїмали документи у перший клас гімназії в першій половині липня, 15 липня відбувався перший вступний іспит, а 1-3 вересня другий іспит. Для вступу в гімназію треба було подати метрику, де засвідчено, що вступнику виповнилось або до кінця року виповниться 10 років, посвідчення про щеплення від віспи і свідоцтво про завершення 4 річної народної школи¹². Вступні випробування передбачали: завдання з релігії, що учні засвоїли за 4 роки в початковій школі; читання українською мовою, вміння пояснити прочитаний текст та висловити свою думку, знання частин мови, відмінювання імен та дієслів, написання диктанту та інше; читання текстів німецькою мовою і знання граматичні; завдання з математики (писання чисел до мільйона), знання чотирьох математичних дій, таблиць множення та основних метричних мір. У разі, якщо вступний іспит учень не складав, то втрачав змогу вступати в будь-яку іншу гімназію аж до наступного року.

Навчальний рік розпочався 3 вересня з богослужіння в Преображенській церкві. На початку навчання кожен учень мав заплатити 2 крони на “наукові прибори”, на початку другого семестру по 1 кроні для “приборів до забав шкільних”, що починалися з травня. Навчання було платним, за півроку – 40 крон. Якщо за перших шість тижнів оплату не внесено, то відраховували з гімназії. Для безкоштовного навчання учні першого класу в перший тиждень подавали заяву класному керівнику про звільнення від оплати та “свідоцтво убожества”. Через два місяці шкільна рада на підставі результатів навчання (з оцінками не нижче за “добре”) цісарсько-королівська шкільна рада звільняла їх від оплати за навчання з умовою, що до кінця семестру учень буде демонструвати такі ж позитивні результати. Якщо результати стали гірші, то учень за другий семестр мав заплатити. У старших класах учні подавали заяву впродовж перших, від початку навчання, 15 днів класному керівнику на ім’я цісарсько-королівської шкільної ради з випискою оцінок за попередні півроку, з успішністю не нижче “добре” та документ про матеріальне становище сім’ї – “свідоцтво убожества”. Всі учні, окрім першого класу, повинні були носити шкільну форму¹³.

¹¹ Руска гімназія у Львові в р. 1902 // Діло. – 1902. – 8(21) липня; Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – Ч. 2. – С. 66, 70.

¹² Новинки // Діло. – 1906. – 5(18) червня.

¹³ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – С. 77–79.

Директор гімназії Едвард Харкевич викладав грецьку мову (5 годин у тиждень) та факультативно французьку мову (4 години в тиждень). У 5-А класі навчався двоюрідний брат Євгена Володимир Коновалець, в 5-Б Адам Коцко, в 6-Б Олександр Тисовський¹⁴. Однокласником Євгена був Сидір Чучман¹⁵, що в 1920-х роках стане активним членом Української військової організації (УВО), а згодом засновником та діячем ОУН.

Затвердженій навчальний план обов'язкових предметів Міністерством віросповідання та просвіти 23 лютого 1900 р. не змінювався, окрім мовних предметів, щороку дещо оновлювали список літературних творів¹⁶.

У першому класі гімназисти вивчали: релігію (2 години на тиждень) за підручником А. Торонського “Катехизм християнсько-католицький”; латинську мову (8 годин у тиждень) за підручником Ж. Самолевича “Грамматика латинська” для першого та другого класів, у перекладі Цеглинського Р.; українську мову (3 години в тиждень) за підручником “Методична грамматика руської мови” В. Коцовського та І. Огоновського**; польську мову (2 години в тиждень) за підручником “Zwięzła gramatyka języka polskiego” Konarski Fr. та читанкою “Wypisy polskie” dla I kl. Próchnicki F. i Wójcik J.; німецьку мову (6 годин у тиждень) за підручником Германа та Петеленца “Вправи німецькі для першого класу” в перекладі колишнього професора Львівської академічної гімназії О. Калитовського, а з 1901 р. директора гімназії з українською мовою викладання в Тернополі; географію (3 години в тиждень) за підручником “Короткий начерк географії для ужитку” Карла Беноні в перекладі І. Матієва; математику (3 години в тиждень) за підручником “Учебник арифметики для низших кляс” частина 1 для першого та другого класів П. Огоновського*** та “Наука геометрії з погляду для низших кляс” Ф. Мочніка в перекладі О. Савицького****; природознавство (історія натуральна) – 2 години в тиждень, у першому семестрі – зоологію, у другому – біологію за підручниками “Зоологія на низшій клясі” І. Верхратського***** та “Ботаніка на низшій клясі” І. Верхратського, Ю. Ростафинського¹⁷.

Рівень кваліфікації педагогічного персоналу був високим, а відповідно і якість освіти. Значна кількість навчально-методичної літератури, за якою вчилися учні української гімназії у Львові з 1 до 8 класу, а також інших гімназій та середніх шкіл Галичини були написані або перекладені викладачами гімназії. Це також суттєво впливало на виховання національної свідомості.

¹⁴ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1900/1901. – Львів, 1901. – Ч. 2. – С. 35–37, 48–50.

¹⁵ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – С. 72.

¹⁶ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів, 1909. – Ч. 2. – С. 8.

* Професор гімназії та завідувач бібліотеки для бідних.

** Професор гімназії, доцент Торговельної академії у Львові.

*** Професор гімназії, помічник директора.

**** Професор гімназії, доктор філософії, радник імператора, завідувач кабінету фізики.

***** Професор гімназії, завідувач кабінету природознавства.

¹⁷ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів, 1909. – Ч. 2. – С. 5–6; *Шах С.* Де срібнолентий Сян пливе. Історичний нарис державної української гімназії в Перемишлі / С. Шах. – Брюссель, 1977. – С. 28.

У польських гімназіях українську мову вивчали як факультатив 2 години на тиждень. У 1899/1900–1900/1901 н.р. два роки, станом на 1907/1908–1908/1909 н.р. 4 роки – у 4-7 класах¹⁸.

До факультативних предметів належали: гімнастика (6 років), спів (2 роки), малювання (3 роки), стенографія (2 роки), каліграфія (2 роки), французька мова (2 роки) та історія рідного краю (5 років).

Класним керівником у 1-2 класах був отець Йосип Застирець, який викладав релігію та німецьку мову в першому та другому класах. Володимир Андриянович викладав математику в 1-7 класах. Іван Верхратський, автор вказаних вище підручників та основоположник української наукової термінології з природознавства, викладав природознавство в 1-3 та 5-6 класах. Учителем латинської мови в 1-2 класах був Йосиф Роздольський. Осип Целевич викладав українську мову в 1-2 класах. Ціммерман Казимир викладав польську мову в 1-8 класах¹⁹.

У другому класі вивчали ще історію, яку викладали як один курс із географією (Історія стародавнього світу, а з географії – Азію, Африку та Західну і Південну Європу). Історію в 2-4 класах вивчали за підручником польського історика О. Семковича в перекладі на українську мову В. Ільницького та М. Пачовського. Географію в 2-3 класах вивчали за підручником українського історика та географа, колишнього професора гімназії О. Калитовського “Учебник географії для шкіл середніх” (4 години)²⁰.

Станом на 1903 р. 324 гімназисти походили з сімей селян та “маломіщан”, 165 із родин священиків, 48 – народних учителів, 41 – державних урядовців, 32 – ремісників та промисловців, 20 – державних слуг, 5 – приватних офіціалістів, 10 – дяків, 6 – власників реальності (нерухомості), 9 – приватних слуг, 9 – заробітчани, 2 – автономних урядовців, 3 – адвокатів, 3 – літераторів, 3 – нотаріусів, 3 – лікарів, 2 – архітекторів²¹.

У третьому класі класним керівником був Григорій Мартинюк, він викладав латинську, німецьку та українську мови. З третього і до восьмого класу релігію викладав отець Леонід Лужицький, історію та географію – Осип Чайківський. Вивчали історію середніх віків, а з географії Північну, Середню та Східну Європу, Америку та Австралію.

Окрім восьми предметів, які вивчали в другому класі, вивчали ще грецьку мову як обов’язковий курс (5 годин на тиждень) та курс “Історія рідного краю” як факультативний (1 година на тиждень). Гімназисти вивчали грецьку мову за підручниками Е. Фідерера “Грамматика грецька шкільна” в перекладі на українську

¹⁸ Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. V Gimnazyum we Lwowie za rok szkolny 1902. – Lwów, 1902. – S. 44; Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Gimnazyum Lwowskiego im. Franciszka Józefa za rok szkolny 1901. – Lwów, 1901. – S. 51; Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Gimnazyum Lwowskiego im. Franciszka Józefa za rok szkolny 1908. – Lwów, 1908. – S. 25; Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. V Gimnazyum we Lwowie za rok szkolny 1909. – Lwów, 1909. – S. 134;

¹⁹ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903 – С. 35–37.

²⁰ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1900/1901. – Львів, 1901. – Ч. 2. – С. 4–6; *Шлах С.* Де срібнолентий Сян пливе... – С. 30.

²¹ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – С. 70.

Р. Цеглинського, а також О. Вінковського й О. Таборського “Вправи грецькі для III і IV класів” в перекладі Р. Цеглинського. Грецьку мову викладав Степан Федев.

Історію рідного краю викладав О. Чайківський²². Діти вивчали біографії відомих історичних постатей до 1492 р.²³. Учні використовували підручник польського історика А. Левицького про історію рідного краю в перекладі І. Матієва. Цей підручник критикували українські історики та педагоги.

Історик І. Чорновол зазначав: “А. Левицький розглядав історію Польщі й Руси паралельно, спочатку – як історію династичну (за Рюриковичів і П'ястів), потім – як історію багатостічної Речі Посполитої з доволі нейтральним викладом козацьких воєн та демонстрацією лояльності як супроти минулого Польщі, так України (щоправда, це не стосується православної церкви). Закінчив австрійськими цісарями, включаючи Франца Йосифа I, їхніми іменами названо відповідні параграфи. Тож польським діячам видавалося, що книга ідеально погоджує потребу виховання молоді водночас у дусі і польського, і українського патріотизму. Проте оскільки українські історики змагали до повного відмежування історії Польщі від історії України, то в них книга викликала невдоволення”²⁴.

Фактично започаткована Олександром Барвінським боротьба за український зміст історії в свідомості українців Галичини п'ятитомною працею “Історія Руси” (1880–1884) для української шкільної молоді була висвітлена сином Богданом Барвінським у підручнику “Оповідання з рідної історії” (1911).

У 1902 р. навчання в гімназії розпочав Петро Франко, у 1903 р. – майбутній активний громадсько-політичний діяч Юліан Охримович та автор спогадів про гімназійні та студентські роки Степан Шах. У 1904 р. на перший курс гімназії вступив Ярослав Чиж, який згодом став активним представником військового формування січових стрільців армії УНР та засновником УВО. У першому класі Я. Чиж був відмінником²⁵.

У четвертому класі класним керівником був Ярослав Гординський, який в гімназії викладав українську, німецьку та латинську мови. У класі Євгена Коновальця викладав латинську та українську мови²⁶. Замість природознавства учні уже вивчали фізику за підручником професора гімназії П. Огоновського.

З “Історії та географії” вивчали нову та новітню історію, географію та статистику Австро-Угорської імперії, картографію, а з “Історії рідного краю” – період від 1492 р. і до новітніх часів²⁷.

У 1905 р. у перший “Б” клас гімназії вступив рідний брат Євгена Коновальця Мирон, однокласником якого був Василь Кучабський. У першому “В” класі навчання розпочав Роман Сушко, який навчальний рік завершив відмінником.

²² Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів, 1904. – С. 38–39.

²³ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – С. 39.

²⁴ Чорновол І. Галицькі війни за історію / І. Чорновол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/5444>.

²⁵ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1904/1905. – Львів, 1905. – С. 70.

²⁶ Там само. – С. 31.

²⁷ Там само. – С. 32, 36.

Двоюрідний брат Володимир Коновалець в осінньому семестрі, здавши випускний іспит, одержав “свідоцтво зрілості”²⁸.

У п’ятому класі класним керівником став професор, лектор української мови у Львівському університеті, дійсний член НТШ Ілля Кокорудз, який викладав гімназістам латину. І. Кокорудз, до речі, був класним керівником у Є. Коновальця до завершення його навчання в 1909 р. Німецьку мову викладав професор Іван Боберський, який також навчав гімнастики та завідував німецькою бібліотекою. Професор Євстахій Макарушка навчав грецької мови, а доктор філософії Іван Брик – української мови. Отець Іван Рудович викладав релігію.

Замість фізики у цьому класі вивчали природознавство. Цікаво, що історію стародавнього світу опанували вже більш детально (у 5-6 класі за підручником польського історика С. Закшевського, в перекладі Б. Барвінського).

З п’ятого класу на заняттях з української, польської, німецької та латинської мов учням, згідно з програмою, задавали для самостійного опрацювання з подальшим обговоренням на уроках різні літературні твори.

З української мови, крім вивчення граматики, написання диктантів, програма п’ятого класу передбачала прочитання творів Г. Квітки-Основ’яненка, Марка Вовчка, І. Франка та ін.²⁹.

З польської мови з п’ятого до восьмого класу читали твори А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського, О. Фредра та ін.

Згодом Коновалець з-поміж учителів виокремлював свого класного керівника І. Кокорудза за “справедливість та серйозність”.

С. Шах відзначав, що Коновалець захоплювався творчістю І. Франка, а свої виступи іноді завершував словами:

“Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті

Святою думкою, а молоти в руках.

Нехай прокляті ми і світом позабуті!

Ми ломимо скалу, рівняєм правді путь,

І щастя всіх прийде по наших аж кістках”³⁰.

Важливу роль у формуванні світогляду Є. Коновальця відіграв І. Боберський. Особливо імпонувала організована в рамках вивчення німецької мови домашня робота з прочитання класиків німецької літератури та перекладів на німецьку відомих європейських письменників і поетів. Зокрема, в 5-6 читали твори Й. Гете. До 8 класу програма передбачала прочитання творів Й.-Ф. Шиллера, Дж. Байрона, В. Шекспіра, Г. Ібсена, А. Стріндберга тощо.

І. Боберський пропагував серед української молоді здоровий спосіб життя. Євген Коновалець, окрім уроків руханки в гімназії, любив увечері ходити в гімнастичний зал у будинку страхового товариства “Дністер” на вулиці Руській або в спортивний зал “Сокола-Батька” (тепер вул. Дж. Дудаєва, 8).

Однокласник С. Чучман у спогадах так описував гімназиста Коновальця: “Струнка постать, подовгасте обличчя, правильні риси обличчя й задумливі очі, що

²⁸ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1905/1906. – Львів, 1906. – С. 79, 86.

²⁹ Там само. – С. 39–43.

³⁰ Шах С. Молодість Є. Коновальця. – С. 59.

завжди дивились у далеч, і незначна усмішка в кутку губів, що дуже часто скидалася на іронічну. Все ходив гарно вдягнений, але його елегантність не мала в собі нічого силуваного та крикливого. Загалом він був маломовний, не забирав надто часто голосу ані в наших дебатах, ані в дискусіях з нашим професором філософії. Не шукав симпатій у товаришів підхліблунням чи демагогічними промовами. Не носили ми його на руках як свого трибуна. Однак ми завжди вибирали його в склад репрезентації, що мала нас заступити чи то перед директором, чи господарем кляси, чи, врешті, на прилюдних виступах. Бо протягом довголітнього перебування з ним у кожного з нас виробився вже ясний погляд на його особу з тим, що він не надуже наше довір'я і що зможе достойно й успішно нас заступити”³¹. Степан Шах, який познайомився з Коновальцем ще в першому класі, писав, що в гімназії Євген “був енергійної вдачі, але опанований, добре товарисько наставлений, ввічливо усміхався в часі розмов, тому умів здобувати в ровесників повагу, а у старших признання. Клясові колеги любили його”.

У 1906/1907 н.р. гімназія переїхала в нове приміщення на вул. Леона Сапегі (тепер С. Бандери, 14). У приміщенні Народного дому почала працювати філія гімназії. М. Коновалець та Р. Сушко, наприклад, навчалися у філії, а В. Кучабський – у головному закладі³².

У шостому класі І. Кокорудз, крім латини, викладав у гімназистів українську мову. Грецької мови навчав професор Спиридон Кархут.

Курси “Історія та географія” та “Історія рідного краю” викладав професор Василь Білецький. Він суттєво вплинув на формування історичного світогляду Є. Коновальця та інших учнів гімназії. С. Шах характеризував В. Білецького так: “Ідеаліст, націоналіст і республіканець (за тодішніх цісарсько-королівських часів!). Його виклади чи то про атенського демократичного державного діяча й полководця Перікла, чи про вибух Французької революції кінця XVIII ст., чи про революційні течії “весни народів” в Австро-Угорщині 1848 р. – розвогнювали в молоді прагнення до свободи, до створення власної української демократичної республіки”³³.

На заняттях “Історії рідного краю” вивчали рідний край від найдавніших часів і до 1300 р. У курсі “Історія та географія” учні цього класу вивчали історію середніх віків. З української мови читали А. Могильницького “Скит Манявський”, історичні життєписи М. Костомарова, драму І. Карпенка-Карого “Чумаки” та ін.³⁴

У 1907/1908 н. р. в перший клас гімназії (у філію) вступив третій брат Євгена Степан Коновалець.

Згідно з навчальною програмою в сьомому класі учні замість природознавства вивчали фізику, а також логіку. Фізику та математику викладав професор Кароль Чайковський, логіку – доктор філософії Іван Копач³⁵.

³¹ *Грицай О.* Життя і діяльність Є. Коновальця до 1917 р. – С. 23.

³² Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1904/1905. – Львів, 1907. – С. 53, 71, 76.

³³ *Шах С.* Молодість Є. Коновальця. – С. 58–60.

³⁴ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1906/1907. – Львів, 1907. – С. 35.

³⁵ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1907/1908. – Львів, 1908. – Ч. 2. – С. 4–5, 10, 63.

З “Історії та географії”, за підручником чеського історика Антоні Гінделі в перекладі В. Ільницького, вивчали нову та новітню історію до 1878 р. На уроках “Історії рідного краю” опановували історію Русі від 1300 р. до 1648 р.

На заняттях української мови для самостійного опрацювання пропонували твори: “Павло Полуботок наказний гетьман України” О. Барвінського, “Назар Стодоля” Т. Шевченка, О. Кониського біографія Т. Шевченка, “Гамлет” В. Шекспіра у перекладі П. Куліша та ін.³⁶

12 квітня 1908 р. український студент філософського факультету Львівського університету Мирослав Січинський убив намісника Анджея Потоцького. Ця подія вразила Є. Коновальця, закарбувалась у пам’яті³⁷.

У 1908/1909 н. р., коли Коновалець пішов у восьмий випускний клас, у гімназії вже навчалось 1 288 учнів, всі були українцями.

Гімназисти почали вивчати предмет “Історія та статистика”, у першому семестрі вивчали історію Австро-Угорської імперії, в другому повторювали історію Греції та Риму, а також статистику Австро-Угорської імперії. Використовували підручник польського історика Людвіка Фінкеля “Історія і статистика Австро-Угорської монархії”, в перекладі професора В. Білецького.

Вихованці гімназії вивчали фізику, а замість філософії – психологію. Програмою з української мови було передбачено самостійне освоєння філософії мистецтва, драм К. Устияновича “Ярополк” та О. Огоновського “Гальшка Острозька” та ін. З курсу “Історія рідного краю” вивчали історію Речі Посполитої до занепаду та історію Галичини під австрійським пануванням³⁸.

Є. Коновалець не був відмінником у навчанні.

У кінці вересня 1908 р. випускники здавали перший іспит зрілості письмово та усно, а в середині травня 1909 р. другий іспит письмово, в останній декаді червня – усно. Тим, хто успішно здав іспити, видано свідоцтва про завершення навчання у гімназії.

Випускники мали змогу вступати у вищі навчальні заклади Австро-Угорської імперії.

Отже, висвітлено освітній портрет організатора українського націоналізму Є. Коновальця, який є типовим майже для всіх, хто разом із ним впливав та визначав історичні процеси на українських землях у 1910–1930-х роках. Можливість здобувати якісну середню освіту рідною мовою в Галичині молодь отримала завдяки важкій роботі української громадсько-політичної еліти в умовах домінування на всіх рівнях польського політичного чинника. В українській школі, як і в польських, німецьких та єврейських школах Галичини, завдяки професійному педагогічному колективу виховували національно свідомих і освічених громадян. Українські гімназисти зокрема вивчали рідну мову та культуру, предмети математично-природничого циклу, а також польську та німецьку мову, історію та культуру, європейську і світову загалом. Учні засвоювали загальнолюдські цінності, аналізували особливості та закономірності культурно-історичних процесів.

³⁶ Там само. – С. 9.

³⁷ Грицай О. Життя і діяльність Є. Коновальця до 1917 р. – С. 21, 31; Шах С. Молодість Є. Коновальця. – С. 70.

³⁸ Звіт дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів, 1909. – Ч. 2. – С. 8–10, 37, 58.

Ivan Khoma. Education of Yevhen Konovalts, leader of the Ukrainian nationalism

The article analyses primary and secondary school education of Yevhen Konovalts. It focuses on educational environment of his times and its influence on shaping of universal human values and national identity of the political leader. This analysis makes it possible to better understand the origins and the potential of social and political aspects of Ukrainian nationalism.

Key words: Yevhen Konovalts, Ivan Bobersky, Ilya Kokoruz, Ukrainian language, school, gymnasium, national identity.